

VINE IARNA!

De ce trebuie oprită Vladimir Putin
și inamicii lumii libere

GARRY KASPAROV
MIG GREENGARD

Introducere	9
Prolog	33
1. Sfârșitul Războiului Rece și prăbușirea URSS.....	49
2. Deceniul pierdut	66
3. Războaiele invizibile	79
4. Născut din sânge	103
5. Președinte pe viață.....	126
6. În căutarea sufletului lui Putin	147
7. Peste bord, în bătaia puștii	182
8. Operațiunea Medvedev	219
9. Îndrăzneala de a spera în zadar	245
10. Război și pace	280
Concluzii	315
Mulțumiri	337
Note	338
Indice.....	346

SFÂRȘITUL RĂZBOIULUI RECE SI PRĂBUȘIREA URSS

La mijlocul verii lui 1989, am acordat un lung interviu unei reviste ce reprezenta, practic, decadența occidentală, în opinia sovieticilor: *Playboy*. Dar nu doar revista în care a apărut interviul a stârnit suspiciuni în Uniunea Sovietică. În ciuda atmosferei tot mai intense de glasnost – deschidere – dintre America și URSS și a slăbirii lente a represiunii politice, sub perestroika lui Gorbaciov, criticile mele fățișe la adresa societății sovietice și laudele aduse Americii și americanilor, în special, au declanșat un scandal. Căderea Zidului Berlinului (care avea să se producă pe 9 noiembrie) era la doar câteva luni distanță, dar încă greu de imaginat. La o lună după aceea, Gorbaciov și președintele George H.W. Bush aveau să declare că URSS și SUA nu mai erau amice. Dar, chiar și în acest mediu care se schimba rapid, comentariile mele au sunat aproape a trădare pentru unii demnitari de la Kremlin.

PLAYBOY: Vorbele tale vin, parcă, din partea unui american. Americanii vor întotdeauna să fie învingători.

KASPAROV: Dar asta e o calitate foarte umană. Ea dovește că americanii sunt foarte aproape de adevărata natură umană.

Pentru autoritățile sovietice, absorbite de mitul superiorității morale a comunismului și a omului sovietic, astfel de comentarii erau îngrijorătoare. Azi poate părea caraghios, dar ideologia și regulile de moralitate socialiste constituiau parte

integrantă a arsenalului din Războiul Rece. Când autoritățile sovietice din domeniul sportului m-au atacat pentru că am dorit să păstreze câștigurile obținute din șah, ele au condamnat nu doar lipsa mea de obediță, ci și lipsa de solidaritate socialistă. Autorităților li s-a părut că dorința mea de a păstra Mercedesul primit ca premiu în Germania, spre a-l arăta vecinilor din Baku, nu reprezenta o gândire normală și sănătoasă, ci o atitudine subversivă și radicală.

Desigur, interviul meu nu a creat un asemenea scandal public pe cât a creat actrița rusă Natalia Negoda, care, cu câteva luni în urmă, apăruse goală în aceeași revistă, după ce jucase rolul unei prostitute într-un film care a șocat puritană societate sovietică. Fotografiile ei și interviul meu într-o publicație care era încă interzisă în URSS, precum și răspunsurile confuze pe care le provocaseră, au fost relevante pentru perioada perestroikăi. Primii pași ai țării noastre către o mai mare deschidere erau îspititori, dar știam că, în orice moment, noi puteam fi pedepsiți, iar reformele, stopate. Nu mai existau reguli clare și tot mai mulți oameni descopereau îndrăzneala de a testa care erau limitele sistemului, la un moment dat.

În 1987, Gorbaciov a declarat că dorește să construiască „socialismul cu față umană” promovat de Alexander Dubcek, iar eu i-am răspuns că și monstrul Frankenstein avea tot o față umană. Comunismul e împotriva naturii umane și nu poate fi susținut decât printr-o represiune totalitară. Fără ajutor din afară sau resurse naturale uriașe, ca petrolul, represiunea duce la stagnare economică. Și, apoi, mai există și stagnarea morală și spirituală a unei societăți în care performanța și succesul individual sunt aproape interzise.

Desigur, au existat evenimente specifice care au contribuit la relevarea lacunelor fatale ale sistemului comunist și l-au obligat pe Gorbaciov să ia măsuri disperate de reformă pentru salvarea țării. Un astfel de eveniment a fost dezastrul din aprilie 1986, de la uzina nucleară Cernobîl, din Ucraina, iar modul în care a fost abordată criza a dezvăluit nivelurile

de incompetență, corupție și minciună ale oficialilor, niveluri care le depășeau și pe cele dintr-o republică bananieră. (Anatoli Karlov și eu am donat premiul obținut la campionatul mondial din 1986 pentru victimele de la Cernobîl.) Apoi, a fost și implicarea sovietică în Afghanistan, care ajunse deja la al zecelea an, în 1989, și care fusese la fel de ineficientă, de impopulată și de scumpă ca războiul declanșat aici, ulterior, de americani și de NATO.

Grație, mai ales, expunerii tot mai ample a oamenilor de rând la știri, ideilor și opiniilor, în principal venite din exterior, fundamentalul statului sovietic s-a găsit într-o dilemă. Dacă autoritățile acționau ca de obicei și amendau miciile încălcări ale normelor sistemului, își pierdeau credibilitatea de reformatori și dădeau dreptate criticiilor care susțineau că societatea sovietică e inertă și retrogradă. Dar ele știau și că, dacă vor permite critici mărunte, alți cetățeni vor fi încurajați să ia atitudine. Replicile autorităților au devenit tot mai confuze și mai inconsistente. Manifestările diferite ale acestei situații, desprinse, parcă, din romanul satiric *Catch - 22*, au fost cele care au doborât, în final, Uniunea Sovietică, în ciuda eforturilor depuse de Gorbaciov de a împiedica destrămarea ei.

Cu mult înainte de căderea Zidului, era clar pentru mulți dintre noi, cei aflați de partea „greșită” a Cortinei de Fier, că schimbările majore erau inevitabile. Nu știam ce formă vor avea acestea și nici de unde vor începe, dar faptul de a discuta serios și deschis despre orice avea legătură cu transformările politice sau cu noua direcție a țării reprezenta o experiență cu totul nouă pentru cetățeanul sovietic de rând. În plus, nu eram siguri dacă aceste reforme democratice erau reale sau doar o variantă diferită a „democrației partidului unic”, menită să-l ajute pe Gorbaciov să-și consolideze puterea în fața vechii gărzii sovietice și să câștige timp pentru economia pe cale de prăbușire. Oamenii din stradă vorbeau despre violențele etnice care însăreau deja mișcările de independență din multe republiki sovietice. Ne întrebam dacă nu cumva milioane de oameni

Respect pentru oameni și cărți

aveau să moară de foame înainte ca reformele economice să aibă loc.

Pe 26 martie 1989, în URSS au avut loc primele alegeri reale de la formarea statului, în 1922. Nou-creatul Congres al Deputaților Poporului din Uniunea Sovietică era menit să dea o față democratică Sovietului Suprem, instituția care încă detinea puterea reală. Dar Partidul Comunist a obținut doar 85% dintre locuri (spre deosebire de cele 99,9% obișnuite), iar printre insurenții independenți s-a aflat și Boris Elțin, care l-a învins categoric, în districtul Moscova, pe candidatul lui Gorbaciov.

Ca o ironie a sortii, inițial, experimentele democratice limitate din URSS au avut cel mai mare impact în afara Uniunii Sovietice, în Polonia. Alegerile organizate în URSS, oricât de superficiale fuseseră, le-au oferit polonezilor imboldul necesar pentru propriul lor experiment democratic, mult mai vast. În loc să adopte reforma socialistă visată de Gorbaciov, Polonia a răsturnat complet regimul comunist, iar restul statelor din Tratatul de la Varșovia i-au urmat, curând, exemplul.

Actualii despoți din multe foste state sovietice au trăit și conștientizează pericolele reprezentate de libera exprimare, care poate crea „fisuri în zid” și, de aceea, s-au străduit din răsputeri să le evite în cazul propriilor națiuni. Putin și alți autograți ex-sovietici privesc cele întâmplate sub regimul lui Gorbaciov ca pe un studiu de caz negativ. Iată de ce reacționează atât de dur împotriva criticiilor politice lansate pe un blog oarecare sau de un singur protestatar, care ține în mâini o pancartă!

Dictatorii moderni au învățat din greșelile predecesorilor lor. Ei știu că, dacă nu există o supapă de siguranță, energia acumulată poate fi explozivă. De aceea, au creat un spațiu pentru un tip neobișnuit de disidență controlată. Postul de radio și site-ul web Ecoul Moscovei li se permite să difuzeze și să publice materiale critice la adresa lui Putin, în vreme ce alte canale, mai mici, dar mai puțin supuse, precum Kasparov.ru,

sunt interzise pe internetul rusesc. Am fost directorul Ecoului Moscovei între 1991 și 1996, pe când acesta era independent. Acum, deși își menține caracterul de opoziție, postul e controlat de brațul mediatic al gigantului energetic Gazprom și funcționează știind că ar putea fi închis în orice moment.

În mod similar, mitingurile de protest pot fi autorizate și se pot desfășura, dar organizatorii și participanții s-ar putea trezi persecuții. Totul face parte dintr-un balet modern, elaborat, al pseudodemocrației și al pseudoalegerii, ce include și scrutine cu rezultate dinainte stabilite și o mulțime de canale de televiziune care prezintă, din unghiuri foarte ușor diferite, cât de bine gestionează Putin totul în țară.

„Revoluțiile colorate”, asociate cu mișcările pro-democratice din Georgia, în 2003 (Roz), și din Ucraina, în 2004 (Portocalie), provoacă, de asemenea, teamă în rândul autocratilor, care iau măsuri preventive împotriva mișcărilor de tineret, a ONG-uri cu legături peste hotare și a platformelor aparent minore care pledează pentru libertatea de exprimare, cum ar fi posturile de radio independente. Dar experiența sovietică e cea care i-a speriat cu adevărat pe Putin și pe confrății lui, continuând să le modeleze comportamentul și vizunea despre lume. Simpla mea experiență de cetățean sovietic și rus îmi permite, efectiv, să înțeleg mutările și motivațiile lui Putin.

E foarte dificil să le descriu viața într-un stat communist unoră care n-au cunoscut niciodată această experiență. Omul este o ființă rezistentă și poate să se adapteze circumstanțelor atât cât trebuie, pentru a nu-și pierde definitiv speranța. Există, de asemenea, și o solidaritate în privațiiune, ceea ce explică de ce relatările despre Occidentul îmbelșugat au avut o asemenea putere subversivă în URSS. E mult mai greu să rămâi stoic în fața dificultăților când descoperi că vecinii tăi o duc mult mai bine ca tine. Aceasta este natura umană, temelia capitalismului consumerist și a pieței libere și iată de ce comunismul a fost și rămâne un lucru atât de străin și de pervers.

În vara lui 1989, la momentul interviului din *Playboy*, propria mea îndrăzneală era un produs al tinereții, al succesului, al faptului că văzusem lumea și trăisem multă vreme departe de Rusia. În acel an, împlinisem 26 de ani și eram campion mondial din 1985. Eram un erou național într-o țară fascinată de șah, cum era URSS, și trăiam încă în orașul meu natal, Baku, din Azerbaidjan, una dintre republicile transcauaziene, alături de Armenia și Georgia. (Așa cum îmi place mie să glumesc, când sunt în Statele Unite, am fost născut în îndepărtatul Sud, chiar lângă Georgia.) Aflat pe malul Mării Caspice, la aproape 2 000 km de Moscova, Baku avea aerul unui îndepărtat avangardist colonial, așa cum, de altfel, și era.

De aici, din tabăra mea de antrenament situată pe țărmul mării, vorbind cu reporterul de la *Playboy*, am avut îndrăzneala de a spune:

Toți oamenii au același tip de aspirații firești. Poate că există două sfere politice în lumea de azi, dar un stil normal de viață există doar într-o din ele – și nu e aici, în Uniunea Sovietică. Aici, viața este ceea ce aș putea numi o deformare a existenței normale. E ca și cum ai trăi într-o casă cu oglinzi. Iar singurul mod de a ieși din asta e să spargi oglinzi. Ani de zile am avut sentimentul că e ceva greșit în Uniunea Sovietică; când am călătorit în Occident, sentimentul acesta s-a intensificat. Nu caut decât ce caută orice om: o viață normală, în care o persoană poate trăi bine și se poate exprima cum trebuie. E foarte important pentru mine să încerc să-i redau viața normală poporului meu, ar fi ca lumina zilei pentru el.

Și astăzi sunt mândru de aceste cuvinte, deoarece ele dovedesc că am fost consecvent în lupta mea. Douăzeci și șase de ani mai târziu, sunt încă decis să le redau „viața normală” celor care trăiesc în casa cu oglinzi a dictaturii. Tragedia e că această luptă e încă necesară în Rusia, la decenii după colapsul Uniunii Sovietice.

Au existat o mulțime de mituri și de neînțelegeri privitoare la destrămarea URSS, atunci când s-a produs aceasta, dar faptul era de așteptat. Aceiași experți, politicieni și savanți occiden-tali, care nu reușiseră să anticipateze căderea Zidului Berlinului până când germanii nu au luat granița cu asalt, n-au putut să prevadă nici cât de repede vor scăpa de sub control forțele descătușate de Gorbaciov.

Faima și firea mea deschisă mi-au permis, adesea, să discut politică și cu persoane mult mai calificate decât mine în acest domeniu. Am fost întotdeauna surprins de cât de mult supraestimau ele stabilitatea comunismului în Europa și chiar în URSS. Era ca și cum ar fi uitat că un zid construit de oameni putea fi dărămat tot de oameni.

Câteva cazuri mi-au rămas în memorie. În octombrie 1989, am participat la o recepție unde am discutat despre viitorul Europei cu Henry Kissinger și cu Jonathan Bush, fratele președintelui de atunci. Au râs și s-au amuzat puțin de cuvintele mele, când le-am spus că, până la sfârșitul anului, nu va mai rămâne nici un regim comunist în Europa. Puteau pune pariu că nu sunt decât un Tânăr care are impresia că le știe pe toate și care-și bazează viziunile nebunești pe optimism și pe izul schimbării, care plutea în aer, și nu pe ani de studiu și de analize. Și poate că aveau dreptate, dar așa eram eu.

La începutul lui 1990, după o întâlnire promițătoare cu conducerea editorială a revistei *Wall Street Journal*, care a dus la o cooperare de durată, editorul Bob Bartley mi-a lansat invitația de a vorbi la reuninea Corporației RAND, în Los Angeles. Acolo, șeful de la RAND a fost de părere că ar trebui să-l întâlnesc pe prietenul lui, Brent Scowcroft, consilierul lui Bush pe probleme de securitate națională și un veteran al administrației americane, întrucât servise, pe același post, și sub președintele Ford, în anii 1970. La acea întâlnire de la Casa Albă, am stat de vorbă și cu Condoleezza Rice, expertă în

problemele Rusiei, pe atunci directorul sectorului sovietic din cadrul Consiliului de Securitate Națională.

Ei m-au întrebat despre Boris Eltîn, care devenise principalul critic și rival al lui Gorbaciov, în Rusia. Îl considerau pe Eltîn un fanfaron bețiv și n-am putut decât să-i întreb dacă voiau să audă despre caracterul lui sau despre viitorul lui politic. M-a șocat faptul că acești experți păreau complet străini de terenul politic din Rusia, unde, în mod clar, Eltîn era în ascensiune, iar Gorbaciov se prăbușea. Era clar că nu discutaseră decât cu bunul lor prieten Gorbaciov și cu alții oameni de la Kremlin – la urma urmei, acolo se aflau sediul puterii și butonul nuclear.

Dar am făcut bine și mi-am ținut gura la această întâlnire mai formală, deși am fost uimit cu cât calm și cu câtă nepăsare păreau să mă privească, atunci când le vorbeam despre un uriaș val al schimbării, care avea să măture Europa de Est și URSS-ul. Ei erau mult mai interesați de mecanismele propunerilor de reformă ale lui Gorbaciov, decât de faptul că toți oamenii ieșiti în stadă, de la Berlin la Vladivostok, se simțeau, acum, dornici și capabili să își critice fățuș conducătorii. I-am spus lui Scowcroft că Eltîn va fi, în mod sigur, ales în fruntea Sovietului Suprem al Rusiei, în luna mai, și că va folosi acest mandat pentru a continua să-l înfrunte pe Gorbaciov. Nu cred că m-a crezut și am înțeles că el și Casa Albă erau mai preoccupați de menținerea unei relații bune cu Gorbaciov, decât de orice altceva.

Axarea pe îngrijorările privind Kremlinul și pe Gorbaciov a însemnat, de fapt, neglijarea impactul foarte destabilizator al bătăliei duse de Eltîn – „Rusia contra URSS“, aşa cum Scowcroft avea să admită în 1998, în cartea scrisă împreună cu președintele Bush. „Privind retrospectiv, când Eltîn a început să respingă autoritatea Uniunii și a Partidului, pentru a reafirma controlul politico-economic al Rusiei asupra afacerilor interne ale republicii, el a atacat însuși fundamental statul sovietic, zguduind din temelii structura politică a acestuia.“ Exact aşa au stat lucrurile, iar Eltîn a reușit în ce și-a propus. Deloc rău pentru un fanfaron!

*

În aprilie 1990, în cursul unei plimbări cu mașina prin zonele rurale ale Franței, i-am spus unui jurnalist, Fred Waitzkin, care, mai târziu, avea să devină biograful meu: „Comunismul e mort. La anul, în 1991, Uniunea Sovietică nu va mai exista. Deloc. Ține minte cuvintele mele. La anul nu va mai fi nici un imperiu al răului. Vom avea proprietate privată în țara mea. Multe dintre republii își vor proclama independența.“ Când reamintește această discuție, în cartea sa, *Mortal Games*, Waitzkin adaugă că, pentru el, predicțiile mele au sunat „gratuit, ba chiar frivol“, deoarece erau foarte diferite de opiniile convenționale din acel moment.

Presupun că, în acea perioadă, am început să devin imun la ochii dați peste cap și la sprâncenele ridicate ale jurnaliștilor, ale expertilor și ale politicienilor, iar acea imunitate nu m-a părăsit până azi. Palmaresul meu de predicții nu e 100% reușit, dar mai degrabă aş spune tot ce-mi trece prin cap, decât să mă cenzurez din cauza a ce-ar putea crede alții despre mine, mai ales în privința unor subiecte importante. N-am simțit nici o remușcare în a trâmbița, ori de câte ori am putut, moartea iminentă a comunismului și necesitatea ca Occidentul să facă presiuni pentru reformarea democratică a URSS.

Eram, în mod special, furios pe faptul că Gorbaciov era tratat ca un campion al libertății în Europa Occidentală și America, deși, aşa cum i-am spus lui Waitzkin, în acea seară, în Franță: „Gorbaciov a reușit să convingă Occidentul că lupta lui e aceea a unui om cumsecade, pentru un viitor mai bun. Aceasta e o minciună. El e ultimul lider al statului comunist, încercând să salveze tot ce mai poate salva.“

Și chiar aşa stăteau și stau și astăzi lucrurile, în ciuda unui Premiu Nobel pentru Pace și a peste două decenii de transformare revizionistă a lui Gorbaciov. Dar am și motive personale pentru care manifest ostilitate față de omul care a devenit primul și ultimul președinte al Uniunii Sovietice.